

روستا- شهر سیاستی مناسب برای جلوگیری از جابجایی جمعیت به سوی شهرهای بزرگ و کلانشهرها (مطالعه موردی شهرهای کوچک استان ایلام)

دکتر پاکزاد آزادخانی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۵/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۲/۲۰

چکیده

عدم کنترل مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگ مشکلات عدیده‌ای را در شهرها و حتی روستاها موجب شده است از جمله مشکلات اقتصادی فرهنگی در شهرها و خالی از سکنه شدن روستاها، که برای توسعه اشتغال و تولید در کشور مفید نخواهد بود. بنابراین اعمال سیاستگذاری‌های صحیح به ویژه عملکرد صحیح سیاست روستا-شهری راهکاری مناسب برای جلوگیری از مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگ به نظر می‌رسد. پژوهش حاضر در این راستا به روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفته است. جامعه آماری آن، خانوارهای روستا-شهرهای استان ایلام می‌باشد که تعداد ۳۶۶ نفر از آنها با استفاده از فرمول کوکران و روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب و بین آنها پرسشنامه‌ها توزیع شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل آنتروپی شانون و نرم افزار LISREL انجام شد. نتایج حاصل از بررسی مدل آنتروپی شانون در دوره سرشماری ۱۳۹۰ نمایانگر حرکت توزیع فضایی شهرها به سوی تعادل بیشتر در سطح استان ایلام می‌باشد. و سیاست روستا-شهر و عملکرد آنها در استان ایلام مثبت بوده و از نظر تراکم جمعیتی و رشد شهری به سوی تعادل در حرکت است. همچنین تحلیل داده‌های پرسشنامه‌ای حاکی از آن است که سیاست روستا-شهر در استان ایلام با رعایت اصول و معیارها و حفظ کارکرد روستا-شهری در کاهش میزان مهاجرت و جابجایی جمعیت به سوی شهرهای بزرگ و کلانشهرها تأثیر مثبت و معناداری دارد.

واژگان کلیدی: روستا-شهر، مهاجرت، توسعه روستایی، استان ایلام.

۱- مقدمه

مهاجرت و جابه‌جایی جمعیتی نشانگر پویایی و تلاش انسان است. انسان‌هایی که در یک مکان جغرافیایی زمینه‌ی تلاش را برای خود محدود می‌دانند، به مهاجرت اقدام می‌کنند. انسان دارای مهارت‌های متنوعی است. مهارت‌های متنوع فضاهای گوناگونی را می‌طلبد تا انسان‌ها مهارت‌های

^۱ pakzad540azad@gmail.com

^۱ استادیار دانشگاه باختر، ایلام

خود را نشان دهند. در این صورت مهاجرت کارساز خواهد بود؛ اما اگر این فرآیند حرکتی، بدون توجه به مهارت‌ها صورت گیرد، مخرب و منفی خواهد بود (کهنه‌پوشی و شایان، ۱۳۹۲: ۱۱۶). مهاجرت یکی از چهار عامل اصلی تغییر و تحول جمعیت بوده، به دلیل ماهیت خود می‌تواند علاوه بر تغییرات درآمدت و طولانی، آثاری سریع و کوتاه مدت نیز در تعداد و ساختار جمعیت ایجاد کند (قاسمی سیانی، ۱۳۸۸: ۱۴۵). پدیده مهاجرت هم در کشورهای توسعه یافته و هم در کشورهای در حال توسعه وجود دارد؛ لیکن نوع و ماهیت این مهاجرت‌ها متفاوت است. جز در مورد مهاجرت‌های اجباری که در اثر مسائل سیاسی یا حوادث طبیعی صورت می‌گیرد (اسکلدون، ۱۹۹۶) در این راستا، مهاجرت در نیم قرن اخیر، در کشورهای صنعتی مهار شده است تا جایی که به عنوان یک مشکل مطرح نیست؛ اما در کشورهای جهان سوم نه تنها نتوانستند با تدابیر لازم مشکل را حل کنند، بلکه با ایجاد نابرابری‌ها بین مناطق، آن را نیز تشدید کرده‌اند (کهنه‌پوشی و شایان، ۱۳۹۲: ۱۱۶). امروزه مشکلات فزاینده شهرهای بزرگ و روند رو به افزایش شهرنشینی در جهان، به ویژه در کشورهای رو به توسعه، از عوامل بازدارنده استراتژی‌های توسعه به شمار می‌رود. در چنین کشورهایی، رشد جمعیت شهرنشین، و گسترش لگام گسیخته شهرها، پیامدها و مشکلات چاره‌ناپذیر اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی (سمیعی‌پور و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۸) و دگرگونی سکونتگاه‌های روستایی و گذار یا تبدیل آنها به شهر را نیز به دنبال داشته است (ایزدی و نوذری، ۱۳۹۲: ۷۸). ضعف ساختاری مناطق روستایی سبب گردیده تا روستاییان برای به دست آوردن فرصت‌های بهتر به مناطق شهری مهاجرت کنند. گریزناپذیری مهاجرت به ویژه در میان اقشار دانش آموخته به عنوان فرار مغزهای روستایی تعبیر شده است؛ لذا مهاجرت برای کسب موفقیت نتیجه منطقی این شعار شد: «شما بازنده خواهید بود اگر روستا را ترک نکنید» بدین ترتیب به نظر می‌رسد ارزش‌های سنتی اجتماعات کوچک روستایی با منطق سادگی و بی‌پیرایگی در مقایسه با فرهنگ شهری رنگ می‌بازد و مهاجرت به عنوان یکی از پیامدهای آن تظاهر می‌یابد (قاسمی سیانی، ۱۳۸۸: ۱۴۵). در نتیجه این مشکلات، تحلیل‌گران مسائل شهری و منطقه‌ای، توجه خود را به توسعه شهرهای کوچک و متوسط، به عنوان یک استراتژی لازم برای مقابله با عدم تعادل ناشی از توسعه شهرهای بزرگ، معطوف کرده‌اند (مهدی‌بیگی و همکاران، ۲۰۱۰: ۱۵۸). چرا که، تا هنگامی که رشد شهری صرفاً به چند شهر بزرگ محدود باشد، گرایش بیشتری به تشدید و تمدید روند رشد در این مراکز خواهد بود تا انتقال تدریجی آنها به مراکز شهری کوچک‌تر (سمیعی‌پور و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۸). پایداری جمعیت شهری و روستایی در جهان در حال توسعه به عنوان کلیدی‌ترین چالش قرن ۲۱ شناخته شده است (لینچ^۱، ۲۰۰۵: ۳). طرح این موضوع از این منظر اهمیت دارد که جریان‌های جمعیتی از روستا به شهر به عنوان یکی از ابعاد مهم مناسبات روستا-

^۱. Lynch

شهر و عینی‌ترین و ملموس‌ترین بعد آن تلقی می‌شود و توسعه روستاها و شهرها و برقراری مناسبات سودمند متقابل می‌تواند به تثبیت و پایداری جمعیت هر یک کمک نماید (معیدفر و اکبری، ۱۳۸۶: ۷۶). در کشور ما نیز توسعه شهرهای کوچک از طریق اجرای سیاست ارتقای روستاهای بزرگ و مستعد به شهر شدن، یکی از مهم‌ترین اقداماتی بوده که با هدف بهبود کیفیت و استانداردهای زندگی در نواحی روستایی، کاهش مهاجرت به شهرهای بزرگ و جذب مهاجراندر شهرهای بزرگ و جذب مهاجران در شهرهای کوچک انجام گرفته است. برخی مطالعات موید کارکردهای بالقوه و بالفعل توسعه‌ای تبدیل مراکز روستایی به شهر است؛ زیرا شهرهای کوچک با ایجاد فرصت‌های شغلی غیر زراعی و ارائه خدمات مورد نیاز ساکنان در کاهش مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگ‌تر نقش موثری ایفا می‌کنند و زمینه‌ی توزیع متعادل جمعیت، امکانات و سرمایه را فراهم می‌آورند (زیاری و رمضان زاده، ۱۳۹۲: ۱۸). هم سو با این سیاست طی چند دهه‌ی گذشته تعدا زیادی از نقاط روستایی در کشور به نقاط شهری تبدیل شده‌اند. طی سال‌های ۴۵-۱۳۳۵، تعداد ۷۸ روستا به شهر ارتقا یافتند. افزایش تعداد شهرها از طریق ارتقای روستاها طی سال‌های ۵۵-۱۳۴۵، ۶۵-۱۳۵۵ و ۷۵-۱۳۶۵ به ترتیب ۹۶، ۱۲۳ و ۱۱۶ شهر بوده است، و این تعداد در فاصله سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ با رشدی چشمگیر به ۴۰۶ شهر می‌رسد. به عبارت دیگر، از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵، تعداد ۸۱۷ شهر به شهرهای کشور افزوده شده است. از این تعداد ۲۵ نقطه، شهرهای جدید و نوبنیادی بوده که در اطراف کلان شهرها با هدف جذب جمعیت مازاد و سرریز آن‌ها ایجاد شده‌اند، ولی بقیه روستاهایی بوده‌اند که به دلایلی مانند: تقاضا و پیگیری مردم محلی، موقعیت مناسب یا خاص جغرافیایی، موقعیت خاص سیاسی (مرکزیت بخش) در تقسیمات کشوری، جمعیت نسبتاً زیاد، پیگیری نماینده شهرستان در مجلس، و در نهایت با موافقت مسئولان در سطح بخش، شهرستان، استان، وزارت کشور و کمیسیون سیاسی و دفاعی دولت به شهر ارتقا یافته‌اند. در این زمینه تبصره ماده ۴ قانون تقسیمات کشوری نقش موثری در تشدید روند تبدیل نقاط روستایی به شهر داشته است. طبق این تبصره «مراکز بخش با هر میزان جمعیت و همچنین روستاهای واجد شرایط (مندرج در ماده ۴ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری) چنانچه در تراکم کم دارای ۴۰۰۰ نفر و در تراکم متوسط بالغ بر ۶۰۰۰ نفر جمعیت باشند می‌توانند به عنوان شهر شناخته شوند» (دفتر تقسیمات کشوری، ۱۳۸۵). طی ۵۵ سال گذشته، نسبت شهرنشینی در ایران از ۳۱ درصد در سال ۱۳۳۵، به بیش از ۷۱ درصد در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است. به موازات رشد شتابان میزان شهرنشینی، تعداد شهرها نیز از ۱۹۹ شهر در سال ۱۳۳۵ به ۱۱۳۹ شهر در سال ۱۳۹۰ رسیده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). در واقع تبدیل روستا به شهر از اقداماتی است که وزارت کشور با توجه به تقاضاهای گسترده مردم برای بهبود وضع و کیفیت زندگی و بهره‌مند شدن از امکانات و خدمات بهتر (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۵) و همچنین به منظور بهینه سازی نظام سیاسی و از میان بردن فاصله اجتماعی و اقتصادی بین شهر و روستا انجام داده است (ایزدی،

۱۳۹۱). استان ایلام نیز وضعیت کلی کشور را دارد؛ و در آن تعداد شهرها به واسطه تبدیل نقاط روستایی به شهر بسیار افزایش یافته است، به گونه‌ای که طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۳ به تعداد شهرهای استان ۶ شهر دیگر افزوده شده و جمع کل شهرهای استان به ۲۵ شهر افزایش یافته است (دفتر تقسیمات کشوری، ۱۳۹۳). با توجه به اینکه روستاها معمولاً به عنوان کانون‌های ناامن و محروم از نظر اقتصادی و اجتماعی تلقی می‌شوند، بروز انگیزه‌های مهاجرتی در روستاییان را، به امید برخورداری از حداقل امکانات در شهرها منجر می‌شود. در اینجا، عملکرد قانونی و درست روستا-شهرها در ایجاد فرصت‌های شغلی و تسهیلات آموزشی- بهداشتی و رفاهی- معیشتی می‌تواند توجه ساکنان را به خود جلب کند و مانع از مهاجرت به شهرهای بزرگتر شود. بنابراین عملکرد قانونی روستا-شهرهای استان ایلام، یعنی توسعه مناطق روستایی به شهر ضمن حفظ کارکرد روستایی و ایجاد انگیزه‌های اقتصادی و معیشتی در بین روستاییان می‌تواند راهکار مناسبی برای حفظ جمعیت در شهرهای کوچک استان باشد. حال پرسش‌های اساسی این پژوهش این است که روستا-شهرها یا همان شهرهای کوچک در استان ایلام تا چه حد در جلوگیری از مهاجرت و جابجایی جمعیت روستا-شهرها به سوی شهرهای بزرگتر تأثیرگذار بوده است؟ و سوال بعدی این است که عملکرد قانونی روستا-شهرها یعنی ضمن تبدیل روستا به شهر، کارکرد روستایی آن حفظ شود تا چه حد در جلوگیری از مهاجرت و جابجایی جمعیت روستا-شهرها به سوی شهرهای بزرگتر تأثیرگذار خواهد بود؟ در واقع هدف این مقاله این است که به این پرسش‌ها پاسخ دهد.

۲- مفاهیم، مبانی نظری و پیشینه تحقیق

شاید مسأله و مشکل تعریف شهرهای کوچک به قدمت مشکل تعریف مفهوم شهر و شهرنشینی باشد. حتی مسأله تعریف شهرهای کوچک مشکل تر نیز هست. به این علت که اکثر کشورها حداقل به لحاظ اداری و رسمی، تعریف‌هایی برای مراکز شهری یا شهرک‌ها دارند. در حالی که، هیچ تعریفی برای مواردی هم چون مراکز شهری کوچک، متوسط و بزرگ وجود ندارد (ئوسو^۱، ۲۰۰۵: ۲۱) اصطلاح روستا - شهری در سال‌های اخیر برای توصیف بسیاری از شهرهای کشورهای جهان سوم مطرح شده است. این اصطلاح از دو صفت انگلیسی Rural (روستایی) و Urban (شهری) به صورت Rurban ساخته شده و عبارت است از ترکیب و ادغام ساختارهای اجتماعی شهری و روستایی در حاشیه مراکز شهری (سعیدی، ۱۳۷۶: ۱۲۵). روستا-شهر یا شهر کشاورزی؛ روستاهای بزرگ و پرجمعیتی هستند که چشم‌اندازهای شهری نیز همراه با چشم‌اندازهای روستایی در آنها دیده می‌شود. فعالیت غالب اقتصادی این روستاها ممکن است کشاورزی باشد، ولی فعالیت خدماتی و گاهی صنعتی نیز در آنها رواج دارد. همچنین ساختار اجتماعی، فرهنگی و فیزیکی این روستاها نیز به شهرها شباهت دارد (زیاری و رمضان زاده، ۱۳۹۲: ۲۰).

^۱ . Owusu

عوامل متعددی در اندازه یک شهر مؤثرند که توصیف آنها و نقشی که هر کدام به عهده دارد، به تعریف اندازه شهر کمک می‌کند. سازمان ملل متحد نیز در دسته‌بندی اندازه شهرها صرفاً به ملاک های جمعیتی تکیه دارد (زبردست؛ ۱۳۸۳: ۷). به همین علت، تعریف شهرهای کوچک در کشورهای مختلف متفاوت بوده و هر کدام با توجه به ویژگی ها و شرایط خاص خود دارای تعریف اندازه جمعیتی مشخصی هستند. همین موضوع سبب شده است که دامنه جمعیتی شهرهای کوچک از کشوری به کشور دیگر متفاوت باشد (سمیعی‌پور و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۳). معیار ارائه شده توسط سازمان ملل برای تشخیص شهرهای کوچک ۱۰۰ هزار نفری و کمتر از آن است. در سیاست- های کلی طرح آمایش سرزمین ایران شهرهای متوسط کوچک با جمعیت ۱۰۰-۵۰ هزار نفر و شهرهای کوچک با جمعیت کمتر از ۵۰ هزار نفر شناخته می‌شوند. برخی منابع حد استاندارد شهرهای کوچک را ۵۰-۲۰ هزار نفر می‌دانند. در ایران، با توجه به شرایط و مقتضیات مکانی و خاص استان ها و مناطق، نقاط شهری بین ۲۰ تا ۵۰ هزار نفر به عنوان شهرهای کوچک شناسایی و پذیرفته شده است و کمتر از آن را در زمره شهرهای بسیار کوچک یا روستا شهرها می‌آورند(فنی؛ ۱۳۸۸: ۷).

کشور ایران هم به مانند بسیاری از کشورهای دیگر در چند دهه گذشته با افزایش گسترده شهرنشینی مواجه شده است. این رشد شهرنشینی به سه طریق رخ می‌نماید: افزایش طبیعی جمعیت در شهرها؛ مهاجرت روستاییان به مناطق شهری؛ و تبدیل نقاط روستایی به شهر (ایزدی و نوذری، ۱۳۹۲: ۷۸).

- نظریه‌های روستا شهر

رویکردهای نظری به مناسبات روستا - شهر را می‌توان به دو دسته کلی منفی‌نگر و مثبت‌نگر تقسیم‌بندی نمود. در رویکردهای منفی‌نگر مناسبات بین روستا با شهر را یک طرفه و به نفع شهر و به ضرر روستا می‌دانند و اعتقاد دارند که کلیه جریان‌های اقتصادی، مالی، مردم (مهاجرت)، و ... به نفع شهر و به زیان روستا است. جدول (۱) نظریات و دیدگاه‌های مختلف بیان شده است:

جدول (۱): رویکردها و نظریات مناسبات روستا-شهر

نظریه	نظریه پرداز	رویکرد
از الگویی به نام اقتصاد فضای استعماری ^۲ یاد می‌کند که در آن مجموعه یک کشور و سرزمین برای صادر نمودن مواد خام به قدرت استعمارگر متشکل و هماهنگ می‌شود (لینچ ^۳ ، ۲۰۰۵: ۱۷).	پوتر ^۱	رویکرد منفی
در تحلیل روابط میان شهر با روستا در دنیای غیر صنعتی عمدتاً و پیوسته بر تحمیل	هانس بوبک ^۴	

^۱ . Potter

^۲ . Colonial space economies

^۳ . Lynch

^۴ . Hans Bobek

		<p>نوعی ویژه ای از روابط سلطه با ماهیت استثماری از سوی شهرها بر محیط‌های روستایی تاکید دارد. در زمینه روابط شهرها و حوزه‌های (روستایی) پیرامونی در کشورهای شرق اسلامی، بویژه ایران این گونه روابط سلطه را در قالب سرمایه‌داری بهره‌بری^۱ و روابط انگلی مطرح ساخته است (معیدفر و اکبری، ۱۳۸۶: ۸۰)</p>
	<p>آندره گوندر فرانک^۲</p>	<p>رابطه متروپل - قمر به سطح بین‌المللی محدود نمی‌شود، بلکه همین‌طور در سطوح منطقه‌ای و داخلی جهان سوم نیز جریان دارد. بدین ترتیب همان‌طور که شهرهای بزرگ ملی به اقمار متروپل غرب تبدیل گشته‌اند، خود این اقمار نیز به نوبه خود نسبت به شهرهای کوچک تر، یک متروپل استعماری به شمار می‌روند و خود آن شهرها نیز در اطراف خود دارای اقماری به شکل شهرک‌های محلی و روستاها هستند (سو، ۱۳۷۸: ۱۲۴، پاتر و ایونز، ۱۳۸۴: ۷۹ و لینچ، ۲۰۰۵: ۱۸).</p>
	<p>مایکل لیپتون^۳</p>	<p>در نظریه سوگیری شهری خود اعتقاد دارد، نفوذ مؤثر شهر بر حوزه‌های روستایی، نه تنها مردم فقیر را در فقر نگه می‌دارد، بلکه موجب نابرابری‌هایی در داخل حوزه‌های روستایی می‌شود. در مجموع وی مناسبات شهر با روستا را به ضرر و زیان روستا می‌داند (لیپتون به نقل از شکویی، ۱۳۸۳: ۳۱۳، تاکولی^۴، ۱۹۹۸: ۱۵۰).</p>
<p>رویکرد مبتنی بر</p>	<p>راندینلی^۵</p>	<p>بر نقش توسعه‌ای شهرها و به‌ویژه شهرهای میانی در فراهم کردن دامن‌های از خدمات برای نواحی پیرامون تأکید دارد (لینچ، ۲۰۰۵: ۱۸، راندینلی به نقل از شکویی، ۱۳۸۰: ۳۰۳)</p>
	<p>پرو، هریشمن و هانسن^۶</p>	<p>از جمله صاحب‌نظران الگو و یا به عبارتی نظریه قطب رشد هستند، که اعتقاد دارند شهرها نسبت به روستاهای پیرامون خود قطب رشد محسوب می‌شوند و توسعه پیرامون را فراهم می‌سازند. این افراد با بهره‌گیری از «اثر قطبی شدن^۷» و «اثر انتشار تدریجی^۸» یا رخنه به پایین، سازوکار تأثیر شهرها بر روستاها و نواحی پیرامون را بیان می‌کنند (معیدفر و اکبری، ۱۳۸۶: ۸۲).</p>
	<p>گولد^۹</p>	<p>توسعه را با نوسازی^{۱۰} تعریف می‌کند و معتقد است، اشاعه نوسازی از مرکز شهر آغاز و به طرف سلسله مراتب پایین‌تر شهری و نهایتاً نواحی روستایی جریان پیدا کرد. این شواهد احتمالاً می‌تواند همان اثر انتشار تدریجی و یا رخنه به پایین نظریه قطب رشد باشد (لینچ، ۲۰۰۵: ۲۲).</p>
	<p>اسلمسر، ردفیلد، اینکلس،</p>	<p>با توجه به گسترش جامعه شهری و غلبه آن بر اجتماعات روستایی در کشورهای توسعه یافته، یکی از معیارهای اساسی توسعه و نوسازی را شهرگرایی و تمرکز اجتماعات</p>

1 . Rent-Capitalism

2 . Andre Gunder Frank

3 . Michal lipton

4 . Tacoli

5 .Rondineli

6 .Perroux, Hirschman, Hansen

7 .Polarization Effect

8 . Trickleing Down effect

9 . Gould

10 . Modenaizaton

کشورهای در حال توسعه در شهرها می‌دانند (سبزیان، ۱۳۷۴: ۲۱-۲۰).	هوزلیتز و ایزنشتاد ^۱
تئوری مکان مرکزی تلاش کرد تا اندازه و فاصله مکانهای مرکزی و منطقه تجارت آنها را بر حسب اندازه شان مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد. یکی از فرض‌های اصلی این نظریه آن است که هر مرکزی بایستی از سطح پتانسیل بالایی برخوردار باشد تا بتواند ناحیه وسیعی را تحت تأثیر نفوذ خود قرار دهد. بنابراین باید سیستمی از روستاهای مرکزی در مقیاس‌های مختلف وجود داشته باشند تا بتوانند نواحی پیرامونی خود را تحت پوشش قرار دهند (مظفری و دوستی، ۱۳۹۱: ۲۷۶).	والتر کریستالر
با توجه به ضعف‌های موجود در نظریات قطب رشد و مرکز - پیرامون، خطوط نظریه جدیدی را تحت عنوان سیاست آمایشی توسعه روستا-شهری مطرح کرده‌اند که تجسم ایجاد شهرها در پهنه‌ی کشتزارهاست؛ یعنی روستا-شهرهایی که پاره‌ای از عناصر کلیدی شهرگرایی را در نواحی کوچک و پرتراکم روستایی داراست (پاپلی یزدی و رجبی سناجردی، ۱۳۸۲: ۲۱۲).	جان فریدمن و مایک داگلاس

منبع: نویسنده

- معیارهای روستا- شهر

براساس نظریه‌ها و تجربیات موجود، اصول و معیارهایی بسیاری برای روستا-شهرها مطرح و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است که از جمله این اصول و معیارها می‌توان به شاخص‌های زیربنایی و ارتباطی، شاخص‌های کالبدی و تسهیلاتی، شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی و شاخص‌های بهداشتی و درمانی اشاره کرد.

الف) شاخص‌های زیربنایی و ارتباطی: در این شاخص عواملی چون وجود تأسیسات زیربنایی مورد نیاز یک روستا-شهر مانند: جاده آسفالت، آب لوله‌کشی، برق و تلفن و عوامل ارتباطی مانند: وجود حمل و نقل عمومی، نمایندگی پست و خدمات ارتباطی، دسترسی به روزنامه و نشریات (گانز^۲، ۱۹۶۲) مدنظر قرار گرفته است.

ب) شاخص‌های کالبدی و تسهیلاتی: تجهیزات روبنایی موردنیاز مانند: مرکز خدمات، شرکت تعاونی، پاسگاه انتظامی، پایگاه بسیج، کافی‌نت، مدارس ابتدایی (فرید، ۱۳۶۸) و عناصر کالبدی و کاربری-های موکد روستا-شهرها همچون سالن‌های ورزشی، کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر، تعداد مسکن دائمی، درصد کاربری فضای سبز و درصد کاربری مختلط (ویلیامز، ۱۳۸۷) مورد بررسی قرار می‌گیرد.

ج) شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی: در این شاخص علاوه بر شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی مانند: میزان جمعیت (راندنیللی، ۱۹۸۳)، تعداد باسوادان، تعداد شاغلان، تعداد افراد در حال تحصیل برای

^۱ .Rdfild, Inkeles, Hoselitz, Eisenstadt

^۲ . Gans

وارد کردن بعد مشارکت مردم از درصد مشارکت در انتخابات شورا (هیلی^۱، ۱۹۹۶) و برای بررسی میزان امنیت از معکوس نسبت جرم و جناست در سال که به عنوان عوامل اصلی در روستا-شهرها عنوان می‌گردند (مفیدی، ۱۳۸۷)، استفاده شده است.

د) شاخص‌های بهداشتی و درمانی: یکی دیگر از عواملی که بایستی در روستا-شهرها به آن توجه شود عوامل بهداشتی و درمانی است که می‌تواند نقش مؤثری در سلامت جسمی و به تبع آن روانی مردم هر منطقه داشته باشد (احمدی، ۱۳۸۷).

- نقش روستا-شهرها در جلوگیری از مهاجرت

شهرهای کوچک همچون کانون‌هایی برای دامنه وسیعی از خدمات فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر دگرگونی شرایط اقتصادی بیشتر روستاییان عمل می‌کنند. این شهرها می‌توانند دسترسی به خدمات اساسی و امکانات رفاهی و آموزشی را برای بخش عمده‌ای از ساکنان روستاها فراهم سازند (ایزدی و نوذری، ۱۳۹۲: ۸۱).

شهرهای کوچک می‌توانند ابزار موثر و کارا برای بهبود پیوندهای روستایی-شهری باشند (گیل^۲، ۱۹۹۲: ۱۳۱). از طرف دیگر، آنها می‌توانند به عنوان حلقه واسط بین نواحی روستایی و سطوح بالاتر سلسله مراتب شهری عمل کنند (پدرسون^۳، ۱۹۹۵: ۷۹). توسعه شهرهای کوچک برای توسعه افزایش تولیدات کشاورزی و همچنین مبادله کالاها بین شهر و حومه و مشارکت اقتصادی بین شهر و حومه، سودمند است؛ آن هم بدین خاطر که این شهرها نقاط تعیین کننده‌ای برای بهبود و افزایش همکاری دو جانبه بین کارگران و روستاییان و بین شهر و حومه هستند (دین و زونگفن^۴، ۱۹۸۲: ۲۵).

به طور کلی می‌توان پیوندهای بین شهر و روستا را در این شش گروه طبقه‌بندی کرد: فیزیکی (جاده‌ها، انرژی، آبراه‌ها)؛ اقتصادی (پیوندهای تولیدی رفت و برگشتی و جز اینها)؛ جابه‌جایی‌های جمعیتی (تمام اشکال مهاجرت، شامل رفت و آمدهای روزانه)؛ خدمات (بخش دولتی و خصوصی)؛ شبکه و سازمان سیاسی و اجتماعی؛ و جاری شدن اطلاعات و پراکنش نوآوری‌ها (کامیر^۵، ۲۰۰۳: ۱۰).

بررسی‌های اغلب کشورها حاکی از آن‌اند که نتایج اجرای سیاست تقویت و توسعه شهرهای کوچک عمدتاً مثبت و سازنده است و موارد منفی آن بسیار ناچیز است و در تمامی کشورها عمومیت ندارد. از جمله نتایج مثبت این سیاست، کندشدن روند مهاجرت به شهرهای بزرگ‌تر و جذب مهاجران در شهرهای کوچک‌تر، توزیع متعادل‌تر جمعیت و امکانات و فعالیت‌ها در درون کشورها، بهبود نظام

1. Healy

2. Gaile

3. Pederson

4. Deyin & Zongfen

5. Kammeier

سلسله مراتب سکونتگاهی شهری، افزایش تعداد شهرهای کوچک، تأثیرگذاری شهرهای کوچک بر توسعه نواحی روستایی تحت پوشش خود، تقویت پیوندهای شهری روستایی و نظایر اینها (ایزدی خرامه، ۱۳۸۰). در ایران نیز به مانند بسیاری از کشورهای دیگر، در دو دهه گذشته پژوهش‌های مختلفی در زمینه روابط شهر روستا و همچنین نقش شهرهای کوچک در توسعه روستایی و منطقه-ای انجام گرفته که در بیشتر آنها به نقش مثبت این‌گونه شهرها در این زمینه از طریق بهبود و تأمین امکانات و خدمات و ایجاد فرصت‌های شغلی برای روستاییان و تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت‌های روستا به شهر اشاره شده است.

۳- پیشینه پژوهش

آبرها^۱ و دیگران (۲۰۰۱) در مقاله‌ای نقش شهرهای کوچک در توسعه زندگی روستایی را مورد مطالعه قرار داده‌اند. ئوسو (۲۰۰۸) نقش شهرهای کوچک در توسعه منطقه‌ای و همچنین نقش این شهرها را در کاهش فقر در کشور غنا را بررسی نموده‌اند. ون‌تای جون و ون‌لی (۲۰۰۸) در گزارشی با عنوان آیا شهرها و شهرک‌های کوچک چین باید توسعه یابند؟، سه هدف از توسعه شهرهای کوچک چین را این چنین بیان می‌کنند: حل مشکلات روستاییان، حومه‌ها و کشاورزی؛ از بین بردن زاغه‌ها و ایجاد تعادل اجتماعی، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که کلید توسعه شهرها و شهرک‌های کوچک در چین، اصلاح مالکیت زمین‌های روستایی، اصلاح ساختار دولت محلی و متعادل کردن ارتباط بین شهرستان‌ها و دهکده‌هایی که به صورت خودفرمان اداره می‌شوند، می‌باشد. بل و جاین^۲ (۲۰۰۹) در مقاله‌ای پژوهشی به تعریف شهرهای کوچک و مبانی نظری مرتبط با این موضوع پرداخته‌اند و دیدگاه‌های مثبت و منفی راجع به آن را تحلیل کرده‌اند. ژانگ^۳ (۲۰۱۴) در پژوهش خود مباحث هویتی و تعلق داشتن زنان روستایی در مهاجرت به شهر و اشتغال در آن در چین امروز مورد بررسی قرار داده است. طبق یافته‌های این پژوهش، زنان روستایی مهاجر به خواست خود از هویت روستایی فاصله گرفته، هویت اصلی خود را انکار می‌کنند و در همان حال در موقعیت‌های مختلف مرزهایی را برای سایر مهاجران روستایی تعیین می‌کنند. این مرزها بر خلاف آنچه که انتظار می‌رود در واقع در راستای ایجاد فاصله‌ی بیشتر بین زنان مهاجر روستایی و صدمه زدن به وحدت بین آنها عمل می‌کنند. کایی و همکاران^۴ (۲۰۱۵) در مقاله‌ی خود دریافتند که از محاسبه‌ی برون رفت می‌توانند معیار مناسبی را برای اعمال سیاست‌های مالیاتی و جریمه‌ای در تبدیل زمین روستایی- شهری در اختیار قرار دهند. علاوه بر این، گسترش فضای برون رفت نیز مرجع خوبی برای راهبردهای کمربند سبز و منطقه بندی به شمار می‌آیند. فرمانکی ویز و

^۱ abraha

^۲ Bell & jayne

^۳ .zhang

^۴ . Cai and et al.

همکاران^۱ (۲۰۱۶) تأثیر سیاست های توسعه روستایی و سیاست گذاری های اتحادیه ی اروپا را بر توسعه ی بخش خصوصی در مناطق روستایی لهستان مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش ایشان نشان داد که مشارکت فعالانه ی بخش خصوصی در برنامه های توسعه تأثیری مثبت بر مشارکت و همکاری این بخش با ساکنین بومی در فعالیت هایی نظیر ارائه ی راهبردهای توسعه ی بومی و محلی دارد. چن و همکاران^۲ (۲۰۱۶) در مقاله‌ای مدل مبتنی بر عاملی برای مهاجرت روستایی - شهری بر اساس پژوهش های گذشته ارائه داده‌اند. جمعه‌پور و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله‌ای نقش شهرهای کوچک در توسعه مناطق روستایی را مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه دست یافتند که شاخص های اجتماعی و اقتصادی در شهر کوچک فیروزآباد بعنوان یک الگو و مرکز برای توسعه روستایی از سطح بالاتری در مقایسه با سایر نقاط روستایی برخوردار است. همچنین شهر فیروزآباد موجب بهبود درآمد و ثروت، وضعیت کار و مسکن در روستاهای پیرامون شده است مهدی‌بیگی و حاجیلویی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای نقش روستاشهرها را در تعادل بخشی ناحیه‌ای شهر وحیدیه شهرستان شهریار را مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش ایشان براساس مدل‌های آماری ضریب آنروپی، ضریب کشش‌پذیری، شاخص توسعه یافتگی موریس و مدل تحلیل تغییرات سهمی - بخشی حاکی از آن داشت که تبدیل شدن شهر وحیدیه در روند توسعه روستاهای پیرامونی نقش مؤثری ایفا نکرده است. پناهی و پیشرو (۱۳۹۰) در مقاله‌ای به بررسی عوامل موثر بر مهاجرت جوانان روستایی به شهر روستاهای بخش مرکزی شهرستان مرودشت پرداختند. نتایج نشان داد که عوامل اجتماعی و فرهنگی نقش مهمی در مهاجرت جوانان روستایی داشته است. هرچند که عوامل اقتصادی نیز بی‌تأثیر نبوده است. عنابستانی و عنابستانی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای فرآیند درآمدزایی و نقش آن را در مهاجرت روستا - شهر به سبزوار را مورد مطالعه قرار دادند. نتایج پژوهش ایشان حاکی از آن داشت که بیشتر مهاجران در سنین فعالیت و همراه افراد خانواده خود به سبزوار مهاجرت نموده‌اند. از نظر موقعیت شغلی قبل از مهاجرت دارای مشاغلی از قبیل کارگری، کشاورزی و غیره هستند که بعد از مهاجرت ضریب اهمیت فعالیت‌های کارگری افزایش می‌یابد. در زمینه دارایی‌های مهاجرین نیز افزایش قابل ملاحظه‌ای در بین خانواده‌های مهاجر مشاهده و سطح درآمد نیز پس از مهاجرت افزایش می‌یابد. کهنه‌پوشی و شایان (۱۳۹۲) در پژوهشی علل مهاجرت‌های روستا-شهری در بخش خاو و امیرآباد شهرستان مریوان را مورد ارزیابی قرار دادند و با توجه به نتایج مشخص شد که کمبود اشتغال و وجود بیکاری و پس از آن کمبود درآمد، علت اصلی مهاجرت روستاییان بخش خاو و امیرآباد به شهر و در نهایت، تخلیه روستاهایشان محسوب می‌شود. بوذرجمهری و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای اثرات روستا-شهرها و شهرهای کوچک را در توسعه روستایی شهرستان نیشابور مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش ایشان نشان داد که ایجاد روستا-

¹ .Furmankiewicz

² .chen and et al

شهرها به استناد تحلیل‌های آماری موجب تعادل فضایی - جمعیتی در ابعاد ناحیه‌ای شده و با استقرار خدمات متنوع اداری، اقتصادی - اجتماعی و رفاهی در این نواحی، از حدود ۶۰ درصد رفت و آمدهای غیرضروری و پرهزینه روستاییان به مرکز شهرستان جلوگیری نموده و همچنین در افزایش رضایت آنها و ایجاد دیدگاه مثبت نسبت به توسعه منطقه، ایجاد بیش از ۲۵ نوع شغل جدید و تغییر مکان حدود ۳۰ تا ۸۰ درصد مراکز خرد و فروش محصولات کشاورزی از نیشابور به این شهرها شده است. ایزدی و نوذری (۱۳۹۲) در پژوهشی تأثیر ارتقای روستا به شهر در تحول تعامل‌های روستایی-شهری را مورد بررسی قرار دادند. یافته‌ها حاکی از آن داشت که با تبدیل شدن بخش بیضاء به شهر، پیوندهای عملکردی و انسجام روابط فضایی در محدوده مورد مطالعه افزایش یافته است. زیاری و رمضان‌زاده (۱۳۹۲) در پژوهشی نقش روستاشهر در تعادل بخشی ناحیه‌ای شهرستان بروجرد را مورد مطالعه قرار دادند. نتایج نشان داد که شهر کوچک‌اشترینان در تعدیل روابط میان روستاها با شهر بروجرد در سطح شهرستان تا حدودی مؤثر بوده است و تحلیل‌های انجام شده نشان دهنده این امر می‌باشند که روستای جهان‌آباد می‌تواند با پذیرش نقش روستاشهر در تعادل بخشی به شهرستان بروجرد مؤثر واقع گردد. محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای نقش عملکردی روستا-شهرها در توسعه روستاهای پیرامونی شهر زرین رود شهرستان خدابنده را مورد بررسی قرار دادند. نتیجه پژوهش ایشان نشان داد که بیشترین اثرات روستا-شهر در محدوده مورد مطالعه در بعد اجتماعی- فرهنگی بوده و روستا-شهر زرینه رود تعادل بخشی منطقه‌ای را در محدوده مورد مطالعه به همراه نداشته است.

پژوهش‌هایی که در اینجا ذکر شد نقش روستا-شهرها را در تعادل بخشی ناحیه‌ای و توسعه روستایی مورد ارزیابی قرار دادند و یا اینکه علل مهاجرت‌های روستا-شهری را بررسی نمودند که هریک از این مطالعات در جایگاه خود از اهمیت بالایی برخوردار است اما در پژوهش حاضر سعی بر آن است تا وضعیت روستا-شهرهای استان ایلام و میزان تأثیرگذاری عملکرد قانونی آنها در متعادل سازی جمعیت و کاهش مهاجرت را مورد بررسی قرار دهد. در ضمن برای اولین بار است در داخل کشور مقاله‌ای با این موضوع برای آزمون فرضیات از روش رگرسیون در نرم‌افزار LISREL استفاده نموده است.

۴- روش تحقیق

این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده و از نوع کاربردی است. جامعه آماری آن شهرهای کوچک استان ایلام شامل ۱۹ شهر کوچک طبق آمار سال ۱۳۹۰ است. در این پژوهش شهرهای با جمعیت کمتر از ۵۰ هزار نفر به عنوان شهرهای کوچک مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. اطلاعات موردنیاز از منابع کتابخانه‌ای و میدانی با تکنیک پرسشنامه‌ای و با استفاده از مدل‌های آماری گردآوری شده است. جامعه نمونه به منظور توزیع پرسشنامه با روش خوشه‌ای چند مرحله‌ای

انتخاب شد. در مرحله اول از بین ۱۹ شهر کوچک استان شهرهای با جمعیت کمتر از ۲۰ هزار نفر را در نظر گرفته و تعداد ۱۰ شهر (آسمان‌آباد، چوار، بدره، پهل، زرنه، موسیان، سراب‌باغ، دلگشا، صالح‌آباد و توحید) از بین آنها انتخاب شد. در مرحله دوم با توجه به اطلاعات جمعیتی و تعداد خانوارهای هر یک از شهرهای کوچک موردنظر با استفاده از فرمول کوکران، از مجموع خانوارهای ۱۰ روستا-شهر نمونه (۷۹۶۸ خانوار) ۳۶۶ سرپرست خانوار روستا شهری به عنوان نمونه انتخاب شدند که براساس روش تخصیص متناسب با حجم تعداد نمونه‌های هر یک از روستا-شهرها مشخص (جدول ۱) و پرسشنامه‌ها تکمیل شدند.

جدول (۱): پرسشنامه‌های تخصیص یافته به شهرهای موردنظر بر اساس تعداد خانوارهای آنها

ردیف	نام شهر	تعداد خانوار (آمار سال ۱۳۹۰)	تعداد پرسشنامه
۱	آسمان‌آباد	۱۳۲۴	۵۸
۲	چوار	۱۳۳۳	۶۲
۳	بدره	۱۱۰۴	۴۸
۴	پهل	۹۵۴	۴۵
۵	زرنه	۷۴۸	۳۷
۶	موسیان	۵۶۴	۲۶
۷	سراب‌باغ	۶۰۸	۲۶
۸	دلگشا	۵۵۱	۲۶
۹	صالح‌آباد	۴۰۷	۲۰
۱۰	توحید	۳۷۵	۲۰
	جمع کل	۷۹۶۸	۳۶۶

مأخذ: محاسبات نگارندگان.

به منظور تدوین پرسشنامه سؤالاتی در مورد وضعیت روستا-شهرها از نظر اصول و معیارهای زیربنایی و ارتباطی، کالبدی و تسهیلاتی، اجتماعی و فرهنگی و بهداشتی و درمانی براساس طیف لیکرت مطرح شد. با استفاده از نظرات اساتید دانشگاه، کارشناسان اداره جهاد کشاورزی، شهرداری-ها و اعضای شوراها، روایی و اعتبارسنجی صوری و محتوایی پرسشنامه مورد تأیید قرار گرفت و به منظور سنجش میزان پایایی ابزار پژوهش از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. میزان این ضریب برای پرسشنامه مذکور ۰/۸۶۲ به دست آمد که نشان دهنده قابلیت اعتماد آن برای سنجش مقیاس اصلی پژوهش می‌باشد. آزمون فرضیات با استفاده از روش رگرسیون در نرم‌افزار LISREL انجام شد. همچنین برای سنجش میزان یکنواخت بودن توزیع جمعیت در روستا-شهرهای استان ایلام از ضریب آنتروپی استفاده شده است.

از ضریب آنترویی می‌توان برای اندازه‌گیری درجه تمرکز و پراکندگی فضایی پدیده‌های جغرافیایی استفاده کرد (ونوس کومار^۱ و همکاران، ۲۰۰۷: ۱۳). این شاخص، یک معیار ناپارمتری برای نشان دادن تعادل یک سیستم در توزیع است و هرچه میزان این شاخص بیشتر شود، توزیع به سمت تعادل در حرکت است (زبردست، ۱۳۸۶: ۳۵). با کاربرد این مدل می‌توان به میزان تعادل فضایی استقرار جمعیت در سطح شبکه شهری، منطقه‌ای یا ملی پی برد. مطابق اصل تئوریک مدل، وقتی که آنترویی نسبی به سمت عدد یک و بالاتر از آن میل کند نشانه وجود تعادل و توازن فضایی جمعیت در کانون‌های شبکه شهری است و کمتر از یک، عکس این حالت را نشان می‌دهد. فرمول آنترویی به شرح زیر است:

فرمول ۱

$$H = \sum P_i \ln P_i$$

$$G = \frac{H}{\ln K}$$

H: مجموع فراوانی نسبی در لگاریتم نپری، P_i: فراوانی نسبی، K: تعداد طبقات، G: ضریب آنترویی یا آنترویی نسبی، ln P_i: لگاریتم نپری فراوانی نسبی

محدوده مورد مطالعه

استان ایلام با مساحتی حدود ۱۹۰۴۴ کیلومترمربع در غرب کشور بین ۳۱ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۱۵ دقیقه شمالی نسبت به استوا و ۴۵ درجه و ۲۴ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۱۰ دقیقه طول شرقی نسبت به نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۰ استان ایلام با ۵۵۷۵۹۹۶ نفر، ۰/۷ درصد از جمعیت کل کشور را به خود اختصاص داده است. از این تعداد ۲۸۲۴۶۸ نفر مرد و ۲۷۵۱۳۱ نفر زن بوده‌اند ۳۵۶۸۹۶ نفر از جمعیت استان در نقاط شهری، ۱۹۹۳۲۷ نفر در نقاط روستایی ساکن بوده و ۱۳۷۶ نفر نیز به صورت غیر ساکن سرشماری شده‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). براساس آمار سال ۱۳۹۰ شهر ایلام دارای ۲۱ شهر به نام‌های آبدانان، ارکواز، آسمان آباد، ایلام، ایوان، بدره، پهل، توحید، چوار، دره شهر، دلگشا، دهلران، زرنه، سراب باغ، سراپله، صالح آباد، لومار، مهران، مورموری، موسیان و میمه می‌باشد. از این شهرها ۱۶ شهر جمعیتی پایین‌تر از ۲۰ هزار نفر دارا هستند که براساس معیارهای تقسیمات کشوری جزء شهرهای بسیار کوچک یا روستا-شهر محسوب می‌شوند.

^۱ Vinoth Kumar

جدول (۲): جمعیت شهرهای استان ایلام بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰

شهر	جمعیت	مرد	زن	خانوار
ابدانان	۲۲۹۰۱	۱۱۶۰۵	۱۱۲۹۶	۵۵۳۶
ارکواز	۱۲۳۵۸	۶۱۶۱	۶۱۹۷	۳۱۱۶
اسمان آباد	۶۲۷۵	۳۰۸۳	۳۱۹۲	۱۴۸۰
ایلام	۱۷۲۲۱۳	۸۷۲۲۱	۸۴۹۹۲	۴۲۶۱۳
ایوان	۲۹۴۰۰	۱۴۶۵۳	۱۴۷۴۷	۷۲۶۹
بدره	۴۳۹۴	۲۱۴۶	۲۲۴۸	۱۱۳۶
پهله	۴۰۶۵	۱۹۷۳	۲۰۹۲	۹۵۴
توحید	۱۴۷۵	۷۵۷	۷۱۸	۳۷۵
چوار	۵۷۷۵	۲۸۱۰	۲۹۶۵	۱۳۳۳
دره شهر	۲۰۷۱۲	۱۰۴۱۷	۱۰۲۹۵	۵۱۹۰
دلگشا	۲۲۰۱	۱۱۶۰۵	۱۰۹۱	۵۵۱
دهلران	۳۰۹۸۹	۱۵۷۵۳	۱۵۲۳۶	۷۶۲۳
زرنه	۳۱۱۸	۱۵۵۹	۱۵۵۹	۷۴۸
سراب باغ	۲۵۵۷	۱۲۸۷	۱۲۷۰	۶۰۸
سرابله	۱۰۹۶۷	۵۵۹۸	۵۳۶۹	۲۷۶۲
صالح آباد	۱۷۰۷	۸۸۵	۸۲۲	۴۰۷
لومار	۲۶۵۸	۱۳۳۸	۱۳۲۰	۶۷۰
مهران	۱۴۹۲۰	۷۷۸۵	۷۱۴۵	۳۷۴۵
مورموری	۳۵۲۹	۱۷۵۶	۱۷۷۳	۸۶۸
موسیان	۲۵۷۷	۱۳۲۱	۱۲۵۶	۵۶۴
میمه	۲۶۳۶	۱۳۵۲	۱۲۸۴	۶۶۴

منبع: مرکز آمار ایران سرشماری ۱۳۹۰

۶- یافته‌های تحقیق

- تحلیل مدل آنتروپی شانون^۲

با توجه به اینکه معمولا مهاجرت و جابجایی از شهرهای کوچک و روستا-شهرها به سوی شهرهای بزرگ و مراکز استانها صورت می‌گیرد بر این اساس اثرات و تبعات منفی بر شهرها و روستا-شهرها و نهایتا شهرهای بزرگ از نظر فضایی و جمعیتی بدنبال دارد بر این اساس از مدل آنتروپی شانون جهت بررسی وضعیت فضایی و تراکم جمعیتی موجود شهرها و روستا-شهرها در ایلام استفاده نمودیم. ساختار کلی مدل به شرح زیر است:

$$H = \sum P_i \times \ln(p_i)$$

^۲. Entropy Shanonn's

در فرمول بالا H : مقدار آنتروپی شانون، P_i : نسبت مساحت ساخته شده (تراکم کلی مسکونی) منطقه i به کل مساحت ساخته شده مجموع مناطق و n : مجموع تعداد مناطق. ارزش و مقدار آنتروپی شانون از صفر تا $\ln(n)$ است. مقدار صفر بیانگر توسعه فیزیکی خیلی متراکم (فشرده) است در حالی که مقدار $\ln(n)$ بیانگر توسعه فیزیکی پراکنده شهری است. زمانی که ارزش آنتروپی نزدیک و یا از مقدار $\ln(n)$ بیشتر باشد رشد پراکنده شهری (اسپرال) اتفاق افتاده است.

\ln همان لگاریتم طبیعی می باشد که با استفاده از نرم افزارهای آماری مختلف و ماشین حساب قابل محاسبه است.

جدول (۳): میزان ضریب آنتروپی برای سال ۱۳۹۰ استان ایلام

طبقات شهری	تعداد جمعیت	تعداد شهرها	نسبت تعداد شهرها P_i	درصد شهرها	تعداد	$\ln P_i$	$P_i \cdot \ln P_i$
کمتر از ۲۴۹۹	۴۴۸۸۶	۳	۰/۱۶	۷۹/۱۵	-۱/۸۳	-۰/۲۹	
۲۵۰۰-۴۹۹۹	۲۱۰۸۱	۶	۰/۳۲	۳۱/۵۸	-۱/۱۴	-۰/۳۶	
۵۰۰۰-۹۹۹۹	۲۱۲۸۰	۳	۰/۱۶	۱۵/۷۹	-۱/۸۳	-۰/۲۹	
۱۰۰۰۰-۲۴۹۹۹	۶۷۹۴۴	۴	۰/۲۱	۲۱/۰۵	-۱/۵۶	-۰/۳۳	
۲۵۰۰۰-۴۹۹۹۹	۵۶۲۰۳	۲	۰/۱۱	۱۰/۵۳	-۲/۲۱	-۰/۲۳	
۵۰۰۰۰-۹۹۹۹۹	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
-۲۴۹۹۹۹ ۱۰۰۰۰۰	۱۶۰۳۵۵	۱	۰/۰۵	۵/۲۶	-۳	-۰/۱۶	
مجموع	۳۳۱۷۴۹	۱۹	۱	۱۰۰	-۱۱/۵۷	-۱/۶۶	

ضریب آنتروپی در دوره سرشماری ۱۳۹۰، به ۰/۸۵ رسیده که نمایانگر حرکت توزیع فضایی شهرهای کوچک به سوی تعادل بیشتر در استان ایلام می باشد. این مسئله نمایانگر سیاست تا حدودی موفق روستا- شهر و عملکرد مناسب آنها در سطح استان ایلام بوده و از نظر تراکم جمعیتی و رشد شهری در سطح شهرها به سوی تعادل در حرکت است.

مشخصات نمونه آماری: نتایج حاصل از بررسی داده‌های جمعیت شناختی نشان داد که سن ۴۲/۳ درصد از نمونه مورد بررسی ۳۰ تا ۴۰ سال سن است که بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. ۷۹/۲ درصد از افراد نمونه مرد و ۲۰/۸ درصد زن هستند، همچنین ۵۱ درصد افراد متأهل و ۴۹ درصد مجردند. تحصیلات ۴۹/۷ درصد دیپلم است که بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. شغل بیشتر افراد نمونه مورد بررسی کشاورز و دامدار بوده و درآمد ۳۸ درصد از افراد نمونه زیاد بوده است.

- تحلیل عاملی تأییدی متغیرهای پژوهش

به منظور تعیین روایی و پایایی سوال های مطرح شده در پرسشنامه پژوهش از تحلیل عاملی تأییدی بهره گرفته شد. اما به دلیل محدودیت در صفحات مقاله نتایج تحلیل عاملی مرحله دوم در جدول (۴) آمده است.

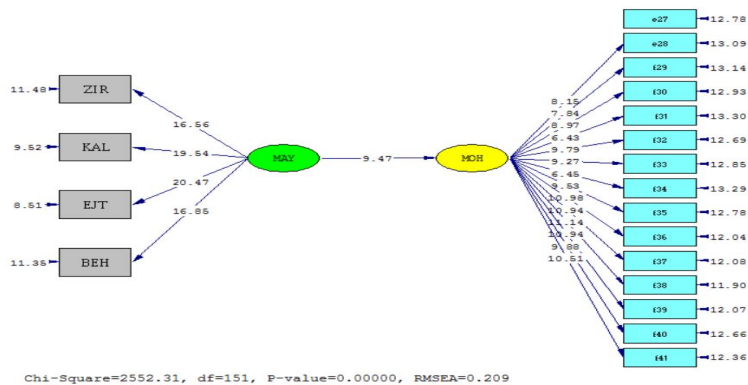
جدول (۴): تحلیل عاملی مرتبه دوم متغیر معیارهای روستا-شهر

نتیجه	ضریب معناداری	بار عاملی	ابعاد	متغیر
تأیید	۱۳/۹۲	۰/۸۴	زیربنایی و ارتباطی	معیارهای روستا-شهر
تأیید	۱۳/۹۳	۰/۹۷	کالبدی-زیرساختی	
تأیید	۲۰/۶۸	۰/۹۸	اجتماعی-فرهنگی	
تأیید	۸/۳۱	۰/۸۱	بهداشتی و درمانی	

نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم متغیر معیارهای روستا-شهر نشان می دهد که مدل اندازه گیری آن برای کلیه متغیرها جز متغیر انتخاب شهردار مناسب و کلیه اعداد و پارامترهای مدل معنادار است. همچنین نتایج حاکی از وجود روابط همبستگی مثبت و معناداری بین ابعاد زیربنایی و ارتباطی، کالبدی-زیرساختی، اجتماعی-فرهنگی، بهداشتی و درمانی و معیارهای روستا-شهر است. همه بارهای عاملی انگیزه ها ماندن و عدم مهاجرت بزرگتر از ۰/۵ بودند پس می توان گفت که این متغیر به خوبی توسط پرسش های سنجیده شده است. در این جا مطابق با بارهای عاملی به دست آمده، میانگین و پایایی ترکیبی هر یک از متغیرها می توان گفت که تحلیل عاملی تأییدی در این مرحله تأیید شده است.

- بررسی مدل ساختاری تحقیق

در این قسمت به دنبال بررسی فرضیات تحقیق هستیم. مدل فرضیات ارائه می شود که در آن با توجه به اعداد معناداری فرضیات مورد پذیرش یا رد می گردند.

تصویر (۵): مدل ساختاری در حالت ضرایب معناداری

فرضیه ۱: حفظ کارکرد روستایی (حفظ زمین‌های کشاورزی، تأمین آب و فراهم کردن مشاغل روستایی) روستا- شهرهای استان ایلام در کاهش مهاجرت جمعیت به شهرهای بزرگ تأثیر مثبت و معناداری دارد.

جدول شماره (۵): نتایج حاصل از تحلیل مدل معادلات ساختاری: فرضیه اصلی

نتیجه آزمون	متغیر وابسته	متغیر مستقل	T-value	ضریب استاندارد
تایید H0	میزان مهاجرت و جابجایی جمعیت	حفظ کارکرد روستایی	۹/۴۷	۰/۶۷

بر اساس جدول شماره (۵) ضریب استاندارد رابطه بین دو متغیر مستقل و وابسته برابر با ۰/۶۷ است، و با توجه به t بدست آمده (۹/۴۷) که بیشتر از ۱/۹۶ می‌باشد، لذا H0 رد و H1 تایید می‌گردد. پس می‌توان نتیجه گرفت که سیاست روستا- شهر در شهرهای کوچک استان ایلام در کاهش میزان مهاجرت و جابجایی جمعیت به سوی شهرهای بزرگ و کلانشهرها تأثیر مثبت و معناداری دارد.

فرضیه ۲: رعایت اصول و معیارها روستا-شهر (شاخص‌های زیربنایی و ارتباطی، کالبدی و تسهیلاتی، اجتماعی و فرهنگی و بهداشتی و درمانی) با میزان مهاجرت ساکنان شهرهای کوچک استان ایلام رابطه معناداری دارد.

جدول شماره (۶): نتایج حاصل از تحلیل مدل معادلات ساختاری: فرضیه دوم

نتیجه آزمون	متغیر وابسته	متغیر مستقل	T-value	ضریب استاندارد
رد H0	میزان مهاجرت	زیربنایی و ارتباطی	۱۶/۵۶	۰/۷۶
		کالبدی-زیرساختی	۱۹/۵۴	۰/۸۵
		اجتماعی-فرهنگی	۲۰/۴۷	۰/۸۸
		بهداشتی و درمانی	۱۶/۸۵	۰/۷۷

بر اساس جدول شماره (۶) ضریب استاندارد همه معیارهای روستا-شهری بالاتر از ۰/۵ است، و با توجه به t بدست آمده برای هر یک از این معیارها که بزرگتر از ۱/۹۶ می‌باشد، لذا H0 رد و H1 تایید می‌گردد. پس می‌توان نتیجه گرفت که رعایت اصول و معیارها روستا-شهر (شاخص‌های زیربنایی و ارتباطی، کالبدی و تسهیلاتی، اجتماعی و فرهنگی و بهداشتی و درمانی) با میزان مهاجرت ساکنان شهرهای کوچک استان ایلام رابطه معناداری دارد. این معیارها با توجه به مقدار

ضریب معناداری آنها به ترتیب اهمیت آنها اجتماعی-فرهنگی، کالبدی-زیرساختی، بهداشتی-درمانی و زیربنایی-ارتباطی هستند.

۸- بحث و نتیجه گیری

شهرهای کوچک به عنوان مراکزی قلمداد می شوند که با توجه به قرارگیری در مسیر حرکت روستائیان به شهرهای بزرگتر می توانند نقش بسزایی در توسعه نواحی روستایی ایفا نموده و بسیاری از مسائل و مشکلاتی را که امروزه دامنگیر نواحی روستایی است، را بر طرف نمایند. بر همین مبنا در این پژوهش به بررسی سیاست روستا-شهر به عنوان سیاستی مناسب برای جلوگیری از مهاجرت و جابجایی جمعیت شهرهای کوچک استان ایلام به سوی شهرهای بزرگ و کلانشهرها پرداخته شد.

نتایج پژوهش در استان ایلام به استناد مقدار ضریب آنتروپی ۰/۸۵ نشان داده که روستا-شهرها و شهرهای کوچک، موجب شده نظام فضایی- جمعیتی استان ایلام به سوی تعادل بیشتر در حرکت است. با توجه به مقدار ضریب آنتروپی محاسبه شده می توان گفت که سیاست و عملکرد روستا-شهرها در استان ایلام تأثیرگذار بوده و این استان از نظر تراکم جمعیتی به سوی تعادل در حرکت است. نتایج این پژوهش با پژوهش زیاری و رمضانزاده (۱۳۹۲) مطابقت می کند اما با پژوهش مهدی بیگی و حاجیلویی (۱۳۹۰) و محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۲) مطابقت نمی کند و ایشان نتیجه ای مبتنی بر تأثیر تبدیل شدن روستا به شهر بر روند تعادل بخشی منطقه ای و توسعه روستاها دست نیافته اند. به منظور دستیابی به نتایج واضح تر و ملموس از روش میدانی و پرسشنامه ای استفاده شد که نتایج تحلیل داده های گردآوری شده با استفاده از نرم افزار LISREL به شرح ذیل می باشد:

بررسی فرضیه اول تحقیق نشان داد که حفظ کارکرد روستایی (حفظ زمین های کشاورزی، تأمین آب و فراهم کردن مشاغل روستایی) روستا-شهرهای استان ایلام در کاهش مهاجرت جمعیت به شهرهای بزرگ تأثیر مثبت و معناداری دارد. نتایج این فرضیه با نتایج پژوهش آبرها و دیگران (۲۰۰۱)، اوسا (۲۰۰۸)، جمعه پور و همکاران (۱۳۹۰)، بوذرجمهری و همکاران (۱۳۹۲)، هم راستا می باشد، چرا که این پژوهش ها و پژوهش حاضر شهرهای کوچک و روستا شهرها را در توسعه و تعادل بخشی روستاها مؤثر دانسته اند. همچنین نتایج به دست آمده در پژوهش حاضر با نتایج پژوهش پناهی و پیشرو (۱۳۹۰) و کهنه پوشی و شایان (۱۳۹۲) مطابقت می کند به طوری که در هر دو پژوهش عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در مهاجرت روستائیان مؤثر عنوان شده اند. اما محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۲) بیشترین تأثیر تبدیل شدن روستاها به شهر را در بعد اجتماعی و فرهنگی چشمگیر دانستند. نتایج این فرضیه با پژوهش های جون و لی (۲۰۰۸) هم راستاست. ایشان کلید توسعه روستا-شهرها را ایجاد تعادل اجتماعی، اصلاح مالکیت زمین های روستایی و

اصلاح ساختار دولت محلی در روستا-شهرها می‌دانند که در تحقیق حاضر نیز حفظ کارکرد روستایی، یعنی حفظ زمین‌های کشاورزی و حمایت مشاغل مرتبط با کشاورزی و دامداری و ... عاملی موثر در کاهش مهاجرت روستاییان به سوی شهرهای بزرگتر می‌باشد.

نتایج حاصل از بررسی فرضیه فرعی دوم حاکی از آن داشت که رعایت اصول و معیارهای روستا-شهری در شهرهای کوچک استان ایلام در کاهش میزان مهاجرت و جابجایی جمعیت به سوی شهرهای بزرگ و کلانشهرها تأثیر مثبت و معناداری دارد. این تأثیر به ترتیب در ابعاد اجتماعی- فرهنگی، کالبدی-زیرساختی، بهداشتی-درمانی و زیربنایی-ارتباطی بوده است. رعایت اصول و معیارهای روستا-شهری در کاهش مهاجرت پذیری موثر است، در روستا-شهرهای استان ایلام این مهم هر چه بهتر و به صورت قانونی و صحیح اعمال شود تأثیر بیشتری را در کاهش مهاجرت روستاییان خواهد داشت. نتایج این فرضیه با پژوهش‌های جمعه‌پور و همکاران (۱۳۹۰)، پناهی و پیشرو (۱۳۹۰) هم راستا می‌باشد چرا که رعایت شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی را در توسعه روستاها موثر می‌دانند. همچنین عنابستانی و عنابستانی (۱۳۹۰)، کهنه‌پوشی و شایان (۱۳۹۲) علت مهاجرت روستاییان را درآمدزایی بیشتر عنوان کردند که در این پژوهش به عنوان یکی از اصول و معیارهای روستا-شهری باید در روستا-شهرها به منظور جلوگیری از مهاجرت رعایت شود. نتایج پژوهش بودرجمهری و همکاران (۱۳۹۲) با پژوهش حاضر هم راستاست و به استناد پژوهش حاضر و پژوهش ایشان با استقرار خدمات متنوع اداری، اقتصادی - اجتماعی و رفاهی در روستا-شهرها، از رفت و آمدهای غیرضروری و پرهزینه روستاییان به مرکز شهر جلوگیری نموده و همچنین در افزایش رضایت آنها و ایجاد دیدگاه مثبت نسبت به توسعه منطقه، ایجاد شغل‌های جدید و ایجاد مراکز خرید و فروش محصولات کشاورزی می‌شود. هم راستا با بررسی فرضیه‌های اصلی و فرعی اول می‌توان عنوان کرد حفظ کارکرد روستایی روستا-شهرها در پژوهش‌های دیگری در این مقاله مورد بررسی قرار گرفت که جنبه‌های دیگری از عملکرد روستا-شهرها را مطالعه نمودند از جمله بل و جاین (۲۰۰۹) در مقاله‌ای پژوهشی به تعریف شهرهای کوچک و مبانی نظری مرتبط با این موضوع پرداخته‌اند و دیدگاه‌های مثبت و منفی راجع به آن را تحلیل کرده‌اند. ژانگ (۲۰۱۴) در پژوهش خود مباحث هویتی و تعلق داشتن زنان روستایی در مهاجرت به شهر و اشتغال در آن در چین امروز مورد بررسی قرار داده است. کایی و همکاران (۲۰۱۵) در مقاله‌ی خود محاسبه‌ی برون رفت را برای اعمال سیاست‌های مالیاتی و جریمه‌ای در تبدیل زمین روستایی- شهری معیار مناسبی دانستند. فرمانکی‌ویز و همکاران (۲۰۱۶) تأثیر سیاست‌های توسعه روستایی و سیاست گذاری‌های اتحادیه‌ی اروپا را بر توسعه‌ی بخش خصوصی در مناطق روستایی لهستان مورد بررسی قرار دادند. چن و همکاران (۲۰۱۶) در مقاله‌ای مدل مبتنی بر عاملی برای مهاجرت روستایی- شهری بر اساس پژوهش‌های گذشته ارائه داده‌اند.

نتایج پژوهش با نظریه‌پردازان رویکردهای مثبت‌نگر روستا-شهری از جمله راندینلی به لحاظ نقش شهرهای کوچک در فراهم نمودن خدمات برای روستاهای پیرامون، پرو، هریشمن و هانسن به لحاظ نقش قطب رشد بودن شهرهای کوچک نسبت به روستاهای اطراف، گولد، اسملسر، ردفیلد، اینکس، هوزلیتز و ایزنشتاد به لحاظ تبدیل شدن روستاها به روستاشهر و شهرهای کوچک، والتر کریستالر به لحاظ توجه به معیارهای روستاشهری و جان فریدمن و مایک‌داگلاس به لحاظ امکانات و معیارهایی که روستاشهرها دارا هستند مطابقت دارد.

بنابراین با توجه به نتایج پژوهش‌های دیگران و همچنین نتایج حاصل از این پژوهش می‌توان به این نتیجه کلی دست یافت که سیاست و عملکرد قانونی روستا-شهرها، سیاستی مناسب برای کاهش مهاجرت‌های روستاییان به شهرهای بزرگ است البته به شرط رعایت اصول و قوانین استاندارد روستا شهری. لذا براساس نتایج حاصله به منظور تأثیر بیشتر این سیاست و کاهش مهاجرت روستاییان در استان ایلام پیشنهاد می‌شود نکات زیر مورد توجه مسئولان و برنامه‌ریزان شهری و روستایی قرار گیرد:

- بهبود امکانات زیربنایی و جاده‌ای به منظور تسهیل در رفت و آمد روستاییان به شهرهای کوچک،
- فراهم نمودن آب لوله‌کشی سالم، برق، گاز و تلفن،
- فراهم نمودن امکانات حمل و نقل بین روستایی و بین روستاها به شهرهای کوچک
- ایجاد نمایندگی‌های پست، خدمات ارتباطی، پاسگاه انتظامی، شرکت‌های تعاونی، فروشگاه‌های مواد غذایی و خرید، کافی نت در فاصله‌های مکانی مناسب برای دسترسی اهالی روستا-شهرها و حتی روستاهای اطراف
- حمایت از تحصیل کرده‌های روستاها و ایجاد مشاغل مناسب در محل سکونت آنها
- حمایت مالی از روستاییان به ویژه کشاورزان و دامداران در مواقع ایجاد خسارت‌های ناشی از سیل، خشکسالی، بیماری و بلایای طبیعی و ...
- تشویق روستاییان به بیمه نمودن محصولات کشاورزی و دامها
- ایجاد بازار فروش محصولات کشاورزان و دامداران روستاهای اطراف

منابع

- ۱- احمدی، قادر (۱۳۸۷) نگاهی به مفهوم روستا-شهر: شکل پایداری از توسعه شهری، مجله آبادی، شماره ۶۰، انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.
- ۲- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۴) مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه روستایی، چاپ چهارم، تهران: انتشارات اطلاعات.
- ۳- ایزدی، حسن (۱۳۹۱) سیاست تبدیل روستا به شهر در ایران؛ چالش‌ها و پیامدها، همایش ملی جغرافیای سیاسی کاربردی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.

- ۴- اسکلدون، رونالد، (۱۹۹۶) مهاجرت روستائیان به شهر و اثرات آن در کاهش فقر روستایی، ترجمه حمیدرضا وجدانی، اندیشگاه شریف.
- ۵- ایزدی خرامه، حسن (۱۳۸۰)، **تبدیل روستا به شهر و نقش آن در توسعه روستایی** مورد مطالعه: استان فارس، رساله دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- ۶- ایزدی، حسن و نوذری، معراج، (۱۳۹۲)، ارتقای روستا به شهر و تأثیر آن در تحول تعامل‌های روستایی- شهری مطالعه موردی: بخش بیضاء-شهرستان سپیدان، پژوهش‌های روستایی، سال ۴، شماره ۱، ۷۷-۱۰۰.
- ۷- بوذرجمهری، خدیجه؛ شایان، حمید؛ خاکپور، براتعلی و طاهری، علی (۱۳۹۲) بررسی و تحلیل اثرات روستا-شهرها و شهرهای کوچک در توسعه روستایی (نمونه موردی: شهرستان نیشابور)، **مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای**، شماره ۲۱، ۲۹۹-۲۷۵.
- ۸- پاپلی یزدی، محمد حسین و محمد امیر ابراهیمی (۱۳۸۱)، **نظریه های توسعه روستایی**، انتشارات سمت، تهران.
- ۹- پاپلی یزدی، محمدحسین و رجبی سناجردی، حسین (۱۳۸۲) **نظریه‌های شهر و پیرامون**، انتشارات سمت.
- ۱۰- سبزیان، سعید (۱۳۷۴) **مهاجرت‌های روستایی**، رساله دوره دکتری جامعه شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، به راهنمایی دکتر حسن سرایی.
- ۱۱- سعیدی، عباس (۱۳۷۶) **مبانی جغرافیای روستایی**، انتشارات سمت.
- ۱۲- سرخ‌کمال، کبری، زیاری، کرامت‌الله، زنجیرچی، سیدمحمود، کرمی، محمد، (۱۳۹۰) نگرشی تحلیلی بر نظریه قطب رشد در توسعه منطقه‌ای مطالعه موردی: استان خراسان رضوی، **فصلنامه آمایش محیط**، شماره ۱۷، ۲۴-۱.
- ۱۳- شکویی، حسین (۱۳۷۳) **دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری**، جلد اول، انتشارات سمت.
- ۱۴- پناهی، لیلیا و پیشرو، حمدالله (۱۳۹۰) بررسی عوامل موثر بر مهاجرت جوانان روستایی به شهر مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی شهرستان مرودشت، **فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای**، سال ۱، شماره ۲، ۴۱-۵۰.
- ۱۵- پورتال مرکز آمار ایران، (۱۳۹۰) www.sci.org.ir
- ۱۶- جمعه‌پور، محمود؛ رشنودی، بهزاد و امیری، رقیه، (۱۳۹۰)، **نقش شهرهای کوچک در توسعه مناطق روستایی با تأکید بر عوامل اقتصادی- اجتماعی** (مورد مطالعه: دهستان فیروز آباد شهرستان سلسله)، بی‌جا.
- ۱۷- دفتر تقسیمات کشوری ایران، وزارت کشور (۱۳۸۵)، **ضوابط و معیارهای تبدیل روستا به شهر در کشور**. <http://www.moi.ir/>
- ۱۸- دفتر تقسیمات کشوری ایران، وزارت کشور، (۱۳۹۳) <http://www.moi.ir/>
- ۱۹- زبردست، اسفندیار (۱۳۸۳) **اندازه شهر**، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.

- ۲۰- زیاری، کرامت‌الله و رمضان‌زاده، رقیه، (۱۳۹۲) روستا شهر و نقش آن در تعادل بخشی ناحیه‌ای (مطالعه موردی: شهرستان بروجرد)، چشم‌انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی، سال ۸، شماره ۲۴، ۳۷-۱۷.
- ۲۱- زیاری، کرامت‌اله، (۱۳۸۳)، مکتب‌ها، نظریه‌ها و مدل‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای، انتشارات دانشگاه یزد.
- ۲۲- سمیعی‌پور، داود، زنگنه، یعقوب، حمیدیان، علیرضا، (۱۳۹۲)، تبدیل روستا به شهر و نقش آن در توسعه منطقه‌ای و تحولات نظام شهری (مطالعه موردی: استان خراسان رضوی)، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال ۴، شماره ۱۳، ۱۷-۳۶.
- ۲۳- عنابستانی، علی‌اکبر، عنابستانی، زهرا، (۱۳۹۲)، فرآیند درآمدزایی و نقش آن در مهاجرت روستا-شهری به سبزوار، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ۲، شماره ۵، ۱۴۶-۱۳۳.
- ۲۴- فتحی، سروش، مطلق، معصومه، (۱۳۸۹)، رویکرد نظری بر توسعه پایدار روستایی مبتنی بر فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات (ICT)، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیای انسانی، سال ۲، شماره ۲، ۴۷-۶۶.
- ۲۵- فرید، یدالله، (۱۳۶۸)، جغرافیا و شهرشناسی، انتشارات دانشگاه تبریز، تبریز.
- ۲۶- فنی، زهره، (۱۳۸۸)، شهرهای کوچک رویکرد دیگر در توسعه منطقه‌ای، انتشارات آذرخش
- ۲۷- قاسمی سیانی، محمد، ۱۳۸۸، پیامدهای مهاجرت روستا-شهری نسل جوان روستایی، پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه، شماره ۲، ۱۶۵-۱۴۵.
- ۲۸- کهنه‌پوشی، سیدهادی، شایان، حمید، (۱۳۹۲)، بررسی علل مهاجرت‌های روستا-شهری در بخش خاو و میرآباد شهرستان مریوان، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، شماره ۳، ۱۴۱-۱۱۵.
- ۲۹- محمدی‌یگانه، بهروز، حسین‌زاده، اکبر، (۱۳۹۲)، نقش عملکردی روستا-شهرها در توسعه روستاهای پیرامونی مورد مطالعه: شهر زرین رود، شهرستان خدابنده، فصلنامه علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۳، شماره ۱۱، ۵۵-۶۴.
- ۳۰- مظفری، غلامعلی، دوستی، معصوم، (۱۳۹۱)، ارزیابی و مکان‌گزینی پارک‌های درون شهری منطقه ۱ یزد با استفاده از روش بولین و روش دلفی در سیستم اطلاعات جغرافیایی، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۴، شماره ۴، ۶۵-۷۸.
- ۳۱- مفیدی، سیدمجید، یمانی، پریسا، (۱۳۸۷)، روستا-شهر: الگویی برای توسعه شهری پایدار، مجله آبادی، شماره ۶۰، انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.
- ۳۲- معیدفر، سعید، اکبری، صادق، (۱۳۸۶)، مناسبات روستا با شهر و اثرات توسعه‌ای آن، مطالعه موردی: شهرستان ساوجبلاغ، نشریه علوم جغرافیایی، ج ۶، شماره ۸ و ۹، ۷۵-۹۶.
- ۳۳- مهدی‌بیگی، حمیرا، مهدوی حاجیلویی، مسعود، (۱۳۹۰)، نقش روستا شهرها در تعادل بخشی ناحیه‌ای مورد مطالعه: شهر وحیدیه در شهرستان شهریار، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال ۸، شماره ۳۱، ۱۶-۱.
- ۳۴- ویلیامز، کاتی و دیگران، (۱۳۸۷) دستیابی به شکل پایدار شهری (جلد دوم) روش‌ها و استراتژی‌ها، ترجمه محمد هادی خلیل‌نژادی، انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، تهران.

- 35- Cai, Ning, Mab, Hai-Ying, Khanc, M. Junaid , (2015), “Agent-based model for rural–urban migration: A dynamic consideration”, **Physica A** 436: 806–813.
- 36- Chen, Z; Zhang, Z; Zhang, A &, Song, M. (2016), “Measuring external costs of rural–urban land conversion: An empirical study in Wuhan, China”, **Acta Ecologica Sinica**, 36: 30–35.
- 37- Deyin Yu & Sun Zengefon, (1982) “**The Strategic Objective of Urban Development in China: Taking Vigorous Action to Develop Small Cities**”, PP. 23- 33, Small Cities and National Development, Om Prakash Mothur, Nagoya Japan, UNCRD.
- 38- Furmankiewicz, M. J; Krzysztof, Macken-Walsh, A. (2016), “The impact of EU governance and rural development policy on the development of the third sector in rural Poland: A nation-wide analysis”, **Journal of Rural Studies**, 43: 225-234.
- 39- Gaile, G. (1992), “Improving rural-urban linkage Through small town market based development”, **Third world planning review**, 14(2): 131-148.
- 40- Gans, S. (1962) **The urban villages: Group and class in the life of Italian-Americans** New York, Free Press.
- 41- Healey, P. & Hillier, J. (1996) “Communicative micropolitics: A story of claims and discourses”, **International Planning Studies**, 1(2).
- 42- Kammeier, Hans D. (2003) “Regional: Rural Urban and Subregional Linkages in the Mekong Region: A Holistic Approach to Development and Poverty Reduction”, **Asian development bank**, September 2003.
- 43- Lynch, K (2005) **Rural-urban Interaction in the developing World**, Routledg, London and New York.
- 44- Mahdibeigi, H; Mahdavi, M. & Alihosseini A. (2010) “Transforming Large Villages into Small Towns and Studying Their Role in Rural Development through Network Analysis Methodology: Rural district of Southern Behnam Arab (Javad Abad zone from the region of Varamin)”, **Journal of Geography and Regional Planning**, 3(6): 158-168.
- 45- Owusu, G. (2005) “**Small Towns in Ghana: Justifications for their Promotion under Ghana's Decentralisation Programme**. African Studies Quarterly”. 8(2). www.africa.com.
- 46- Pederson, Poul ove, (1995) “The Small Town Agents: Their Policies and Strategies”, **Regional Development Dialogue**. 16(2): 76-84
- 47- Rondienlli, dennis A., (1983, “Dynamics of Growth of Secondary Cities in Developing Countries”, **The geographical Review**, 73(1): 44-57.
- 48- Zhang, Nana, (2014) “Performing identities: Women in rural–urban migration in contemporary China”, **Geoforum** 54: 17–27.